

تدوین و پیاده‌سازی "مجموعه دستورالعمل و ابزارهای ارزشیابی پای‌بندی دستیاران به اصول حرفه‌ای" در گروه‌های آموزشی بالینی تربیت‌کننده دستیار تخصصی

مجید محمدی‌زاده*، حمید رحیمی، محمدرضا صبری، نیکو یمانی

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی / ویژه‌نامه بسته‌های تحول و نوآوری در آموزش علوم پزشکی / ۱۳۹۶؛ ۱۷ (۱۴): ۱۳۷ تا ۱۴۲

مقدمه

شورای اعتباربخشی آموزش پزشکی تخصصی و هیأت‌بورد رشته‌های تخصصی پزشکی آمریکا کسب شش صلاحیت اصلی را برای دستیاران رشته‌های تخصصی بالینی معین کرده است که یکی از آن‌ها پای‌بندی به اصول حرفه‌ای است (۱). براساس دستورالعمل اجرایی آزمون‌های ارتقای دستیاری و گواهینامه تخصصی کشور ایران نیز باید در محاسبه نمرات نهایی ارزیابی درون‌بخشی این حیطه‌های شش‌گانه رعایت گردد (۲). موضوع تعهد به اصول حرفه‌ای مانند بسیاری از جنبه‌های آموزشی دیگر دوران دستیاری یک فرآیند تکاملی است (۳و۴). برای گسترش و تعالی تعهد به اصول حرفه‌ای باید خطاهای رخ داده مشخص شوند و رفتاری که نشان‌دهنده تعهد به اصول حرفه‌ای است تقویت گردند (۳). به همین دلیل تلاش‌هایی برای مستندسازی رفتار حرفه‌ای دستیاران و ارزیابی این رفتار و دخالت‌دادن آن در تعیین صلاحیت آنان برای کسب گواهی‌نامه تخصصی، به خصوص در کشورهای توسعه‌یافته صورت گرفته است (۳و۵و۶).

در کشور ایران نیز مطابق مفاد هفتاد و دومین نشست شورای آموزش پزشکی و تخصصی ۳۰ نمره از ۱۵۰ نمره ارزیابی درون‌بخشی سالیانه به رفتار حرفه‌ای اختصاص یافته و تنها حیطه‌ای است که کسب حداقل ۷۰ درصد از نمره آن برای قبولی دستیار در ارزیابی درون‌بخشی و معرفی وی جهت شرکت در آزمون ارتقای کتبی سالیانه و گواهی‌نامه ضروری است (۲). رییس دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان در اسفندماه ۹۲ و اردیبهشت‌ماه ۹۳ دو جلسه مشورتی با حضور اعضای منتخب هیأت‌علمی دانشکده و با موضوع بررسی راهکارهای حضور مؤثر دستیاران در محیط‌های آموزشی‌درمانی تشکیل دادند که طی آن اکثریت قاطع اعضا ضمن ابراز نگرانی از کم‌توجهی به موضوع

* نویسنده مسؤو: دکتر مجید محمدی‌زاده (دانشیار)، گروه کودکان، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران.
mohammadizadehm_z@yahoo.com

دکتر حمید رحیمی (استادیار)، گروه کودکان، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران. rahimi_h_h@yahoo.com؛ دکتر محمدرضا صبری (استاد)، گروه کودکان، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران. sabri@med.mui.ac.ir؛ دکتر نیکو یمانی (دانشیار)، گروه آموزش پزشکی، مرکز تحقیقات آموزش پزشکی، مدیریت مطالعات و توسعه آموزش پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران. yamani@edc.mui.ac.ir
تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۱۲/۲۵، تاریخ اصلاحیه: ۹۶/۱/۲۰، تاریخ پذیرش: ۹۶/۱/۲۸

پایبندی دستیاران به اصول حرفه‌ای بر لزوم توجه بیشتر، عمیق‌تر و قانون‌مند به این موضوع تأکید کردند. براساس مفاد همان هفتاد و دومین نشست شورای آموزش پزشکی و تخصصی باید ابزار استاندارد شده‌ای برای ارزیابی دستیار در این حیطه طراحی می‌شد (۲). با توجه به عدم وجود چنین ابزاری و ناهمگونی و ابهام در شیوه برخورد با عملکرد دستیاران در این حیطه در مراکز مختلف، "مجموعه دستورالعمل و ابزارهای ارزشیابی پایبندی دستیاران به اصول حرفه‌ای" به منظور پیاده‌سازی برنامه‌ای یکسان در این زمینه در سطح مراکز تربیت‌کننده دستیار تخصصی و با هدف ارتقاء عملکرد دستیاران در حیطه پایبندی به اصول حرفه‌ای با مشارکت فعال اعضای هیأت‌علمی و نظارت مستقیم ایشان برای نهادینه شدن فرهنگ پایبندی به اصول حرفه‌ای در سطح سازمانی و همه شئون نظام آموزش پزشکی و درمانی کشور در راستای بسته اعتلای اخلاق حرفه‌ای طرح تحول و نوآوری در آموزش علوم پزشکی طراحی و تدوین شد. دو هدف اختصاصی این مجموعه:

الف. تدوین و پیاده‌سازی فرایند یکسان و عادلانه برای رسیدگی به گزارش‌های موردی مربوط به نحوه پایبندی دستیاران به اصول حرفه‌ای در سطح گروه آموزشی، مرکز آموزشی‌درمانی، دانشکده و دانشگاه به منظور:

الف-۱. ارائه بازخورد و تعیین برنامه اصلاح عملکرد با مشارکت خود دستیار

الف-۲. تعیین نمره متناسب با رفتار گزارش‌شده

الف-۳. تعیین سایر اقدامات آگاهی‌بخش (تنبیهی) متناسب با رفتار گزارش‌شده

ب. تدوین و پیاده‌سازی فرایند ارزیابی دوره‌ای دستیاران در حیطه پایبندی به اصول حرفه‌ای با استفاده از روش‌های ارزیابی مناسب و یکسان به منظور اصلاح کلی عملکرد دستیاران و تعیین نمره نهایی پایبندی به اصول حرفه‌ای برای محاسبه در نمره ارزیابی درون‌بخشی سالیانه و تعیین احراز صلاحیت شرکت در آزمون کتبی ارتقای سالیانه و گواهی‌نامه

بیش‌تر ارزیابی‌های مربوط به پایبندی به اصول حرفه‌ای در طول دوره دستیار باید به صورت تکوینی و با رویکرد اصلاح عملکردها صورت گیرد (۳). با توجه به ویژگی‌های دو ابزار "گزارش رویدادهای حساس (Critical Incidents)" و "ارزیابی پایبندی به اصول حرفه‌ای کوتاه‌مدت (Professionalism Mini- Evaluation Exercise (P- MEX))" در طراحی فرایندهای حاضر استفاده از این دو ابزار مورد توجه قرار گرفت (۳ و ۶ و ۷).

شرح تجربه

ابتدا دو جلسه مشورتی مورد اشاره در مقدمه با حضور اعضای منتخب هیأت‌علمی دانشکده برگزار گردید و براساس نتایج آن کار جمع‌آوری مستندات علمی و قانونی و در نهایت تدوین مجموعه دستورالعمل انجام شد. به همین منظور "پرسشنامه ارزشیابی رفتار حرفه‌ای دستیاران" که باید در پایان هر ماه یا هر دوره چرخشی دستیار توسط استاد مستقیم وی تکمیل شود، "فرم جمع‌بندی ارزشیابی رفتار حرفه‌ای دستیاران" مربوط به پایان هر شش ماه از سال تحصیلی، "فرم مربوط به نحوه برخورد با لغزش دستیاران در پایبندی به اصول حرفه‌ای (براساس مصادیق ارائه شده)" و "فرم‌های رسیدگی به پایبندی دستیاران به اصول حرفه‌ای" به تفکیک مربوط به کمیته‌های گروه‌های آموزشی و مراکز آموزشی‌درمانی و "نمودار فرایند اجرایی ارزشیابی رفتار حرفه‌ای دستیاران (فلوچارت)" نیز تهیه شد. دستورالعمل و آیین‌نامه مذکور همراه با پرسشنامه و فرم‌ها و فلوچارت طراحی شده در معرض کارشناسی و اظهارنظر چند نفر از اعضای هیأت‌علمی پیش‌کسوت منتخب رییس دانشکده پزشکی به همراه خود ایشان، مدیر مرکز مطالعات و

توسعه آموزش پزشکی، معاون آموزشی دانشگاه و جانشین ایشان در امور آموزش تخصصی و فوق‌تخصصی قرار گرفت. پس از دریافت بازخوردهای کارشناسان مذکور و اعمال نقطه‌نظرات اصلاحی و تکمیلی ایشان، در جلسات کارشناسی نهایی در آبان ماه سال ۹۳ با حضور مسئولان مربوط در دانشکده و دانشگاه دستورالعمل و فرم‌های نهایی به تصویب رسید.

مجموعه دستورالعمل و ابزارهای ارزشیابی پای‌بندی دستیاران به اصول حرفه‌ای با تصویب در نوزدهمین جلسه هیأت ریسه محترم دانشگاه مورخ ۱۳۹۳/۹/۱۳ برای اجرا به رییس دانشکده پزشکی ابلاغ شد. در ادامه اولین جلسه توجیهی مدیران گروه‌های آموزشی و مدیران برنامه دستیاری گروه‌ها و رؤسا و معاونان آموزشی مراکز آموزشی درمانی در تاریخ ۹۳/۹/۲۶ برگزار شد و با ابلاغ کتبی رییس دانشکده مدیران گروه‌ها و رؤسای مراکز آموزشی درمانی به‌ترتیب موظف به تعیین سه و دو نفر از اعضا برای عضویت در کمیته مربوطه با حکم رییس دانشکده شدند.

پس از صدور احکام دو جلسه توجیهی به ترتیب برای اعضای حقیقی و حقوقی این کمیته‌ها در گروه‌های آموزشی و مراکز آموزشی درمانی برگزار شد. همچنین جلسات توجیهی برای اعضای هیأت‌علمی و دستیاران تخصصی توسط گروه‌های آموزشی تشکیل گردید. با برگزاری مقدمات و جلسات توجیهی اجرای این برنامه از دی‌ماه سال ۹۳ در سطح دانشگاه علوم پزشکی اصفهان آغاز گردید. مجموعه مذکور در شصت و هفتمین جلسه کمیسیون دائمی معین شورای آموزش پزشکی و تخصصی کشور مورخ ۱۱/۱۰/۹۳ ارائه شد و مورد بحث و بررسی قرار گرفت و به تصویب اعضا رسید. همچنین در مجمع رؤسای دانشکده‌های پزشکی تپ یک کشور مورخ ۲۵/۱۰/۹۳ نیز به بحث گذاشته شد. به دنبال آغاز اجرای برنامه در سطح دانشگاه علوم پزشکی اصفهان اقدامات بعدی در دو بعد برون دانشگاهی (کشوری) و درون دانشگاهی به صورت زیر انجام و پی‌گیری شد:

الف- اقدامات برون‌دانشگاهی:

۱. هم زمان این دستورالعمل در تیر ماه سال ۱۳۹۴ در اختیار معاون محترم آموزشی وزارت متبوع قرار گرفت و ایشان آن را جهت کارشناسی و اظهارنظر به کارگروه تعیین شده ارجاع نمودند. در تاریخ ۱۳۹۴/۶/۱۵ اظهار نظر گروه مذکور با امضای آن معاونت به دانشگاه ارسال شد. بلافاصله پاسخ لازم از طرف دانشگاه تنظیم و ارسال گردید. در این پاسخ در مورد سؤالات و ابهامات کارگروه توضیح کامل داده شد. همچنین در مواردی که نظر کارشناسی ایشان در دستورالعمل اعمال شده بود متن ویرایش شده دستورالعمل در نامه پاسخ درج گردید. سپس این مجموعه مورد تأیید معاون محترم آموزشی وزارت متبوع قرار گرفت و در تاریخ ۲۵/۸/۹۴ طی نامه شماره ۵۰۰/۸۸۱ با امضای ایشان برای اجرا به دانشگاه‌های علوم پزشکی سراسر کشور ابلاغ شد.

۲. به دنبال ابلاغ دستورالعمل به دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور مکاتبات دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران، ایران، کرمان، اهواز، آذربایجان غربی و استان مرکزی (در فاصله زمانی ۹۴/۹/۱۵ تا ۹۴/۱۰/۱) توسط معاون محترم آموزشی وزارت متبوع به این دانشگاه منعکس گردید. این مکاتبات حاوی گزارشی از برنامه‌ریزی و اقدامات انجام‌شده برای اجرایی‌شدن دستورالعمل، اظهار نظر کلی در مورد آن و اظهار نظرهای جزئی‌تر در مورد پاره‌ای از بخش‌ها و بندها بود. بلافاصله پاسخ دانشگاه مشتمل بر یک بخش مقدمه و بخش دیگر توضیح جامع و کامل و جداگانه به موارد مطرح شده از طرف هریک از دانشگاه‌های مذکور برای آن معاونت ارسال شد.

۳. در جلسه‌ای که در زمستان سال ۱۳۹۴ از طرف معاون محترم آموزشی وزارت متبوع با حضور مسئولان مربوطه از

دانشگاه‌های علوم پزشکی و دانشکده‌های پزشکی سراسر کشور ترتیب داده شد، رییس محترم دانشکده پزشکی اصفهان ضمن تبیین مجدد دستورالعمل به سؤالات، ابهامات و نقطه‌نظرهای شرکت‌کنندگان پاسخ دادند.

۴. با توجه به آیین‌نامه انضباطی دانشجویان مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۱۳۷۴/۶/۱۴ و شیوه‌نامه اجرایی انضباطی آن مصوب ۱۳۸۸/۴/۶، از طرف حوزه معاونت دانشجویی و فرهنگی وزارت متبوع در مورد هم‌پوشانی و تداخل وظایف کمیته‌های انضباطی و کمیته‌های تعریف شده در این دستورالعمل سؤالات و ابهاماتی مطرح شد. پس از دریافت نقطه‌نظرات ایشان ضمن ارسال پاسخ لازم جهت رفع این سؤالات و ابهامات که بر عدم هم‌پوشانی و تداخل وظایف کمیته‌ها تأکید داشت، برای رفع موانع و تأمین نظر حوزه معاونت مذکور ویراست جدیدی از مجموعه دستورالعمل تدوین و ارسال شد که ویرایش صورت گرفته عمدتاً مربوط به بخش حدود وظایف و اعمال تنبیهات در سطوح مختلف کمیته‌های رسیدگی به پایبندی دستیاران به اصول حرفه‌ای بود. به‌دنبال آن جلساتی در وزارت متبوع برای بررسی موضوع برگزار شد.

۵. حین اجرای دستورالعمل، شیوه‌نامه‌های رسیدگی به صلاحیت حرفه‌ای فراگیران پزشکی و اعضای هیأت علمی دانشکده پزشکی که توسط دانشگاه علوم پزشکی تهران تهیه شده و جهت اظهار نظر به این دانشگاه ارجاع شده بود، مورد بررسی قرار گرفت و ضمن نقد بخش‌های مختلف آن و نیز بررسی مقایسه‌ای با این مجموعه دستورالعمل، نظر دانشگاه در مورد شیوه‌نامه‌های مذکور به معاون محترم آموزشی وزارت متبوع منعکس گردید و به‌نوعی بر اجرای "مجموعه دستورالعمل و ابزارهای ارزشیابی پایبندی دستیاران به اصول حرفه‌ای" ابلاغی از طرف ایشان تأکید شد.

ب- اقدامات درون دانشگاهی:

۱. با توجه به دریافت مکاتبه‌ای از طرف حوزه معاونت دانشجویی و فرهنگی دانشگاه و طرح سؤالات و ابهاماتی در مورد هم‌پوشانی و تداخل وظایف کمیته‌های انضباطی و کمیته‌های تعریف شده در این دستورالعمل، در نامه‌ای به رییس محترم دانشگاه پاسخ مستدل برای رفع نگرانی آن حوزه ارسال شد. به دنبال آن هیأت‌رییسه محترم دانشگاه در تاریخ ۱۳۹۳/۱۱/۲۷ بار دیگر تأکید کرد که این مجموعه دستورالعمل اجرا گردد و همان‌گونه که به صراحت در این دستورالعمل آمده است موارد مشخص بر اساس آیین‌نامه انضباطی دانشجویان جهت رسیدگی انضباطی به کمیته انضباطی دانشجویان ارجاع گردد.

۲. برگزاری سه دوره کارگاه یک روزه آموزش پایبندی به اصول حرفه‌ای برای دستیاران رشته‌های تخصصی در ابتدای ورود به دوره دستیاری از سال تحصیلی ۹۴-۹۳ تاکنون با همکاری دانشکده پزشکی و مدیریت توسعه مطالعات و آموزش پزشکی دانشگاه و نیز برگزاری کلاس‌های آموزشی درون‌گروهی برای دستیاران رشته کودکان توسط اعضای هیأت علمی گروه

۳. تشکیل کمیته آموزش در اخلاق دانشکده پزشکی با مشارکت مدیریت توسعه مطالعات و آموزش پزشکی دانشگاه به‌منظور آموزش پایبندی به اصول حرفه‌ای به کارورزان رشته پزشکی عمومی و نیز دستیاران سه رشته کودکان، زنان و زایمان و بیماری‌های داخلی در قالب کلاس‌های درون‌گروهی و به صورت مبتنی بر مورد

۴. در فرایند ارزیابی و رسیدگی به رفتار حرفه‌ای دستیاران ارائه گزارش جلسه کمیته‌ها به دانشکده پزشکی پیش‌بینی شده‌است. همچنین از مدیران گروه‌های آموزشی و رؤسای مراکز آموزشی درمانی خواسته شده تا بازخورد اجرای این فرایند را همراه با نقدهای خود به‌طور مستمر به دانشکده ارائه نمایند. گزارش برگزاری جلسات کمیته‌ها از طرف تعدادی

از گروه‌های آموزشی و مراکز آموزشی درمانی به صورت دوره‌ای دریافت شده است. بر اساس این گزارش‌ها و نیز دریافت نقطه‌نظرها و بازخورد ارائه شده از طرف مسئولان مربوطه در گروه‌ها و مراکز، موارد زیر در دانشگاه به انجام رسیده است:

۱-۴- برگزاری دو جلسه توجیهی دیگر برای مدیران برنامه دستیاری گروه‌های آموزشی در نیمه دوم سال ۱۳۹۴ و نیمه اول سال ۱۳۹۵

۲-۴- در مکاتبات متعدد با گروه‌های آموزشی و مراکز آموزشی‌درمانی و نیز در جلسات و شوراها رسمی دانشکده بر موارد زیر تأکید شده است:

- رعایت فلوچارت و انجام وظایف کمیته‌ها دقیقاً بر اساس مفاد مجموعه دستورالعمل مذکور
- رعایت سلسله مراتب رسیدگی به گزارش‌های ارسالی از عملکرد دستیاران در پای‌بندی به اصول حرفه‌ای
- اطمینان از کامل و شفاف بودن گزارش‌های ارسالی از عملکرد دستیاران
- نمره‌دهی به عملکرد غیرحرفه‌ای دستیاران صرفاً بر اساس چک‌لیست مصادیق پای‌بندی به اصول حرفه‌ای
- انجام رسالت و مأموریت اصلی کمیته‌های مرگومیر بیمارستانی و عدم بررسی خطاهای حرفه‌ای دستیاران در این کمیته‌ها از منظر ارزیابی و نمره‌دهی و تعیین تنبیه برای ایشان
- استفاده از ابزار پیش‌بینی شده در مجموعه دستورالعمل در جای خود. برای مثال فرم‌های ارزشیابی پایان دوره چرخشی صرفاً باید جهت بازخورد به دستیار و تعیین نمره نهایی اخلاق حرفه‌ای توسط گروه آموزشی مربوطه مورد استفاده قرار گیرد (ارزیابی formative و summative) و نباید فرم مربوط به یک دوره چرخشی از یک دستیار برای رسیدگی به دانشکده ارسال گردد.
- محرمانه بودن کل فرایند ارسال گزارش‌ها و تصمیمات متخذه برای دستیاران از طرف گروه‌های آموزشی و مراکز آموزشی درمانی به مراجع مربوطه
- ۵. صدور احکام جدید برای اعضای کمیته‌ها در سطح گروه‌های آموزشی و مراکز آموزشی درمانی در اسفند ۱۳۹۴ و فروردین ۱۳۹۵، پس از پایان عضویت یک ساله اعضا و بر اساس معرفی از طرف مدیران گروه‌ها و رؤسای مراکز
- ۶. ارائه گزارش و توضیح در مورد مجموعه اقدامات صورت گرفته در زمینه آموزش و ارزیابی دستیاران در حیطه پای‌بندی به اصول حرفه‌ای در جلسات شورای اخلاق دانشگاه و تأیید اقدامات صورت‌گرفته از طرف اعضای شورا
- ۷. تا پایان اسفند ۱۳۹۵ چهار جلسه کمیته رسیدگی به پای‌بندی دستیاران به اصول حرفه‌ای در سطح دانشکده پزشکی برای رسیدگی به گزارش‌هایی که طبق دستورالعمل در حیطه اختیارات این کمیته قرار دارد تشکیل و در مورد آنها تصمیم‌گیری شده است.

نتیجه‌گیری

این تجربه نشان داد که ارزیابی‌های مربوط به پای‌بندی به اصول حرفه‌ای در طول دوره دستیاری به صورت تکوینی و با رویکرد اصلاح عملکردها امکان‌پذیر است. با پیگیری و استفاده از خرد جمعی، مجموعه دستورالعمل و ابزارهای ارزشیابی پای‌بندی دستیاران به اصول حرفه‌ای مورد تصویب قرار گرفت و در حال اجرا می‌باشد. امید است این تجربه گامی در راستای اعتلای اخلاق حرفه‌ای بوده باشد.

منابع

1. Accreditation Council of Graduate Medical Education. Program director guide to the common program requirements. Version 2; 2007. [cited 2017 Apr 20]. available from: http://www.acgme.org/Portals/0/PDFs/commonguide/CompleteGuide_v2%20.pdf
2. Shahid Beheshti University. [72 omin Neshaste Shorahaye Amoozeshe Pezashki Va takhasosiye Keshvar.Mozooe 4.Tabsare 4];2009.[Persian]
3. Frohna JG .The American Board of Pediatrics and The Association of Pediatric Program Directors. Teaching and Assessing Professionalism: A Program Director's Guide. 1st ed; 2008.
4. Van Mook WN, van Luijk SJ, O'Sullivan H, Wass V, Harm Zwaveling J, Schuwirth LW, et al. The concepts of professionalism and professional behaviour: Conflicts in both definition and learning outcomes. Eur J Intern Med. 2009; 20(4): e85-9.
5. Van Mook WN, van Luijk SJ, O'Sullivan H, Wass V, Schuwirth LW, van der Vleuten CP. General considerations regarding assessment of professional behaviour. Eur J Intern Med. 2009 ; 20(4): e90-5
6. van Mook WN1, Gorter SL, O'Sullivan H, Wass V, Schuwirth LW, van der Vleuten CP. Approaches to professional behaviour assessment: Tools in the professionalism toolbox. Eur J Intern Med. 2009; 20(8): e153-7.